

kat maga is közölt a kiadványban. Ennél sokkal nagyobb szakmai elégtételt jelentett számára, hogy kiadhatta életművének régóta készülő két hatalmas alkotását. A három évtizedes feldolgozó munka eredményeként megszületett *A Torma Zsófia-gyűjtemény az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárában* (Kolozsvár 1941.) az erdélyi neolitikumnak egyik gazdag tárházát tette hozzáférhetővé az újabb kutatások számára. Az *Erdély régészeti repertórium I. Őskor* (Kolozsvár 1942) egy 1929-ben elkezdett gyűjtést tett a kutatók asztalára, amely helységekre lebontva tartalmazza az erdélyi őskori leletek jegyzékét és kimerítő szakirodalmát. Novák József a második kötetben, a római kori leletek repertóriumán dolgozott.

A repertórium és sok más elkezdett munka folytatása elmaradt. A front átvonulásakor, 1944 októberében szovjet járőr a múzeum épületében tartózkodó öt személyt, köztük Roska két munkatársát, Pálffy Antalt és Szabó Györgyöt elhurcolta „malenkij robot”-ra. Az uráli deportálásból, egy év múlva, csak az utóbbi tért haza. A szerencsésebb munkatársak, ki korábban, ki később, Magyarországra távoztak. Az újabb meghurcoltatást megelőzendő, 1945 szeptemberében Roska követte őket.

Az utolsó évek (1945–1961)

Akárcsak két évtizeddel korábban Buday Árpád, a szegedi egyetem régészeti tanszékének nyilvános rendes tanáraként folytatta nevelői működését. 1950 és 1954 között a Magyar Állami Földtani Intézet munkatársaként a Bakonyban folytatott ásatásokat. A Pörgölhegyi-barlangban gyűjtött leleteket a moustieri és az aurignaci kultúrába sorolta, az Ördöglik nevű üregben pedig gyermekkoponyát azonosított. A szakma nem fogadta el következtetéseit. Élete és munkássága egykori színterétől nem akart elszakadni. Több kis terjedelmű dolgozatot szentelt erdélyi leletek közzlésének. De az élő kapcsolat szülőföldje tudományosságával végképp megszűnt. A forrástól elszakítottan le kellett mondania az őskori nagy összefoglaló munka régóta melengedett tervéről. A magánéletben és a tudományos pályán megélt kudarcokat nem tudta feledtetni az elismerés: a történettudományok kandidátusa fokozat elnyerése. A Földtani Intézet 1955-ben felkérte, hogy régészeti szakértői minőségben vegyen részt a Tokaj-hegylajai ásatásokon. Egyre súlyosbodó betegsége miatt nem tehetett eleget a meghívásnak. A tudomány világánál, a tudomány szolgálatában égő, viszontagságokkal teli élete 1961. július 16-án Budapesten lezárult. A magyar, az erdélyi ősrégészeti kutatások nesztora a Farkasréti temetőben kapott örök nyughelyet.³⁹

Vincze Zoltán

Százötven éve született id. Badár Balázs

Mezőtúron, 1855. március 6-án született Badár Balázs, a magyar népi kerámiaművesség kiemelkedő alakja. Életében szakmai tudása tette ismerté, halála után a tanítványok, követők és a róla szóló legendák vitték tovább történetét, hírnevét.

Parasztszalád gyermeke, aki két elemi osztály elvégzése után maga is beállt a paraszti gazdaságba.¹ A legenda szerint szabadidejében kicsi állatokat, katonákat, házikót formázott a határban található sárga agyagból. Az ügyes kezű kisgyermekre a rokonok, ismerősök figyeltek fel, szüleit rábeszéltek, adják a kis Balázst korsósínasnak.

³⁹ Korek József: i.m.: Dr. Roska Márton 1880–1961. Földtani Közlöny 1961. 454. old.

¹ Édesapja Badár Sándor uradalmi gazda, édesanyja Perei Rebeka, aki kilenc gyermeket szült.

A fiatal legényke akkor került Szappanos János műhelyébe, amikor a túri fazekasság virágkora elkezdődött. A városban ekkor már több tucat fazekasműhely működött: a túri edényt minősége, szép formája keresetté tette az egész országban. A sokáig uralkodó mázatlan, fekete-térszerű vagy vörösrőre égetett edényeket felváltotta a mázas kerámia. Szappanos mester már mázas edényeket készített kiváló minőségben és nagy mennyiségben, így a fiatal Badár már az inasévek elején a legjobb kezébe került és sokat tanult. 1871-től id. Vargha János műhelyében formáztatta az agyagot, aki a több száz éves hagyományra visszanyúló mázatlan feketeedények készítésére tanította meg Badár Balázst. Saját műhelyét 1879-re építette fel, megnősült és hozálátott az önálló munkához.²

Az 1870–1890 közötti időszak a mezőtúri kerámia klasszikus korszaka, a helyi fazekasság virágkora volt.³ Több, mint hatvan műhelyben sok százan dolgoztak mesterként, díszfőként, inasként vagy segédként. Ennek a gazdag iparoséletnek lett részese Badár Balázs is, aki kezdetben ugyancsak a hagyományos túri kerámiát készítette, azokon gyakorolta és kísérletezte ki későbbi sajátos forma- és díszítményvilágát.

Már inaséveiben tapasztalunk munkáiban egyfajta újító szándékot, mely ötvöződött a kor polgári ízlésvilágára való nyitottsággal és személyes becsvágygal. Nagyon hamar – és a fazekasok közt szinte egyedülállóan – rájött arra, hogy a hagyományos népi kerámia ideje lassan lejárt, a régi mintákkal és csupán használati tárgyak készítésével nem lehet egy műhelyt fenn tartani. E felismerés mellett nagyon fontos, hogy Badár Balázs kora művészeti áramlataiból (historizmus, szecesszió) hajlandó volt tanulni, elemeket átvenni.

Az 1890-es évektől a válság a túri kerámiát is elérte. A nagy mennyiségben, gyárakban készült kerámiatárgyak és zománcozott lemezárú edények elárasztották a piacot, a műhelyek sorra zártak be. Amelyik műhelyben még dolgoztak fazekasok, ott a porcelánt, a gyári edényt kezdték utánozni, gyakran nem is korongon készült termékeket gyártottak. Ezek a termékek azonban szerény hasznot hoztak, alig biztosított megélhetést.

Az állam úgy igyekezett segíteni a bajba jutott műhelyeken, hogy vándor oktató tanfolyamokat szervezett, ahol az agyagiparban eddig dolgozóknak az új technikákat és díszítő stílusokat tanították meg.⁴ Ezeknek a törekvéseknek bár lett bizonyos eredményük, ám erősen háttérbe szorították a valódi kézműves munkát és sok helyen az élő népművészet, a hagyományt őrző tárgyi kultúra teljes eltűnéséhez vezetett.

A Badár műhely fejlődése azonban a válság ellenére is szinte töretlen volt. Felvette a kapcsolatot a Zsolnay gyárral, mintákat, alapanyagokat, mázakat kapott. Kiállításokra hívták, illetve maga is jelentkezett, hiszen arra is ráértett, hogy a kiállításokon látott, ott gyűjtött ötletek, tapasztalatok saját műhelyében jól hasznosíthatók, minták, divatok és áramlatok ilyen szeregzelemként ismerhetők meg.

Először az 1890. évi aradi ipari kiállításon aratott átütő sikert, e siker hatására határozta el, hogy végleg áttér az új, polgári ízlést követő forma- és díszítményvilágra, hogy kidolgozza annak elemeit. Ennek a váltásnak jele az is, hogy magát ezentúl nem *korsós*nak, hanem *műfazekas*nak nevezte. A 1896. évi milleneumi kiállításon porcelán vékonyságú, precízen díszített tárgyaival aratott sikert, a kiállítás dicséret oklevelével Ferenc József személyesen adta át elismerő oklevelét, a királyné vásárolt is tőle.

A honi sikerek mellett külföldre is eljutottak a Badár kerámiák. Brüsszelben, Antwerpenben a nemzetközi vásárok elismerését kapta meg, majd az 1900. évi Párizsi Világkiállításon

² Mezőtúr Újváros nevű részén épített házat, műhelyt, ahol a legtöbb fazekas élt. Felesége Faggyas Zsófia, aki nyolc gyermeket szült, közülük öt élte meg a felnőtt kort.

³ Az 1880-as évek végétől terjedt el a zsemlyésárga *dudi* alapszín. Dud község ma Romániában, Aradtól nem messze található, onnan hozták a sárga öntőfesték (engób) alapanyagot. Ennek a könnyen használható alapanyagának a színe kiválóan megfelelt alapszínnek az írókás díszítéshez. A *dudi* sárga edényeknek nagy sikerük volt, az Alföld szinte minden vásárára, piacára eljutottak, de a kereskedők révén távolabbi területeken is ismerték és keresték. A nem mázas edények közül a *túri korsó* vált fogalomná.

⁴ Mezőtúrra a Herendi Gyár tulajdonosának fia, Farkasházy-Fischer Vilmosnak a szervezésében létrejött vándor oktató tanfolyam jutott el 1912-ben. Badár Balázs műhelyében 13 helybéli fazekas részvételével tartották meg a tanfolyamot. Az efféle tanfolyamok legmaradandóbb emléke, hogy az egészségügyi okokból szorgalmazott, ám a túri kerámiahagyományoktól teljesen idegen ecsetes díszítés lassan teret nyert.

kapott elismerő oklevelet. Neve nemzetközileg is ismerté lett, számos külföldi hívet és megrendelőt szerzett magának.

A kiállításokon, szakmai seregszemléken szerzett elismerések korának egyik legismertebb, legtöbbet kiállító iparosává tette. Badár kerámiát birtokolni rang volt, megrendelői közt a legkülönbébb társadalmi állású emberek fordultak elő, a szomszéd utca parasztemberétől a magyar arisztokratán át a külföldi műgyűjtőig. A múzeumok is előszeretettel vásároltak tőle, Európa szinte minden országába eljutott egy-egy Badár-fenekpecsés dísz tárgy, de a világ minden tájáról érkeztek megrendelések. Jellemző és sokat elmond a sikerről, hogy a válság éveiben, amikor a kerámiából túlkínálat van, a Badár műhely munkáira, a megrendelt tárgyra gyakran hónapokat kellett várni, és egy-egy egyedi darabnak igen nagy ára volt.⁵

Badár Balázs munkásságában nehéz korszakokat, alkotói periódusokat elkülöníteni. A kezdeti, hagyományos népi cserépedények stílusát követő munkák után a Badár műhely folyamatosan újít, fejlődik, ugyanakkor bármikor képes visszatérni egy-egy formához, mintához, akár több évtized múlva is. Ez csak úgy volt lehetséges, ha a mester és segédei tökéletesen ismerték a szakma minden fogását, képesek voltak gyors váltásokra a minőség romlása nélkül.

Nehéz végérvényesen igazságos döntést hozni abban a vitában, hogy mennyiben népművészet és mennyiben iparművészet az ő munkássága. Tény, hogy leginkább a hagyományos népi cserépedények készítésének technikáját alkalmazza, ugyanakkor az elkészült tárgyak szinte mindegyike elvesztette már praktikumát, használati értékét, dísz tárgy, funkciója is ez: díszként szolgálni egy polgári család ebédlőjében, hálószobájában.⁶ Mintakincs a keleti kerámiák indás, virágos dekorációjától a szecesszió szabadon futtatott,erezett mázazási technikájáig terjedt, tehát jóval szélesebb körből merített, mint az egy parasztfazekas műhelyében megszokott volt. Azért is nehéz végérvényesen, ellentmondások nélkül elemezni az ő pályáját, mert nincs kihez hasonlítani, kivel párhuzamba állítani. Az új stílusra való áttérés nemcsak a mezőtúri fazekasok körében volt egyedülálló, hanem országos viszonylatban is Badár volt az első, aki ekkora váltást mert és tudott sikerrel véghezvinni.

Gyermekei közül Balázs fia és Erzsébet lánya folytatták apjuk szakmáját, mindketten kiváló mesterré lettek, munkáik ugyancsak népszerűek voltak. A tanítványok, követők közül szakmailag legtovább Bozsik Kálmán jutott, aki a Mezőtúrhoz közeli Kunszentmártonban alapított műhelyt.

A Badár műhelynek titkai voltak, könnyen megfejthetők és valóságos titkok. Nyílt titok volt a mester kiemelkedő tehetsége, hatalmas munkabírása és a minőség állandó szem előtt tartása. Valódi titok volt az a korongozó technika, mely korának legjobb korongosává tette Badár Balázst. Őrzött titok volt az a sokféle máz, festék, melyeknek receptjei hosszú évek tapasztalatával váltak véglegessé, a kis fogások, apró trükkök, amelyek a badáros stílust jellemezték.

A kerek évforduló alkalmából a Türi Fazekas Múzeum nagyszabású emlékkiállítás és szakmai konferenciát rendezett, a város pedig az öt évente kiírásra kerülő Badár pályázattal és alkalmi bélyeggel tisztelgett a híres mestere emléke előtt.

Pusztai Zsolt

⁵ A ránk maradt sok száz megrendelésből és köszönőlevélből kiderül, hogy Badár Balázs kitűnően élt a reklám eszközeivel, nevét valódi márkajelként használta. A mai kézműves számára is példamutató lehet, hogy a Badár műhely valóságos marketingmunkát végzett, középpontban a minőséggel. Számatalan újságcikk jelent meg a műhelyről, munkáiról. A leghíresebbek ezek közül a *Móricz Zsigmond* által készített riportok, melyekben az fró csodálattal és megbecsüléssel mutatja be az idős mestert. A riportok elkészítése közben a két ember között barátság szövődött, melynek nyomán több írás is született a türi fazekasságról, illetve Badár Balázs egy étkészletét a neves vendégnek ajánlotta, melyet máig *Móricz készletnek* neveznek.

⁶ A Badár kerámiák legnagyobb része hagyományos korongon, kézzel formázva készült, a mázak túlnyomó többsége is a parasztfazekasok megszokott alapanyagaiból állt össze. Nagyobb megrendéseknél a műhely gépi rá- vagy bekorongozással is készített edényeket, főleg tányérokat, tálakat, de ezek díszítése mindig kézimunka. Badár Balázs a dísz tárgyak mellett több mives cserépkályhát is készített.